

нать значимость личности А. Мишина и его достижений для всего советского народа, его близость к народу (а стихи написаны еще во время существования СССР, сборник 1979 г.). Так, можно установить влияние возрастного фактора на состав прецедентной лексики.

Неофициальные антропонимы в речи зачастую обладают индивидуализирующей функцией, в поэтическом тексте они могут обобщать, дополняясь атрибутом-топонимом: «*Ідуць памяці пагалоскі / Па юнаму Васю з Росна. / Зноў пачыналася пахаванне / Галынскага Вані*» [1, 129]. В неофициальном имени заключена семантика «один из многих героев». Неофициальный антропоним употребляется и как элемент противопоставления, где приобретает семантическое приращение «пожилой человек, оставшийся в восприятии ребенком»: «*Ты стаў ветэранам, Валічак?*» [1, 129] – обращается лирический герой к сыну. Обобщающую семантику несут в себе и формы во множественном числе (18 ед.): «*Гамоняць Ганькі і Марылі*» [4, 4]. Автор слышит голос не конкретных лиц, а незнакомых ему сельских девушек, которых чаще всего в этой местности именуют так. Гинеконимы в авторской передаче сельской речи образуются не только от личных имен, но и от андронимов: «*Антосішын Валодзя прыляцеў*» [4, 61]. Особый семантический пласт представляют имена кукол в стихах для детей («*Заболела кукла Настя <...> Лена! Настю пожалей!*» [5, 12]). В них хремотоним участвует в олицетворении соответственно воспитательной задаче текста и употребляется в сходной форме с именем ребенка. Так моделируется особая художественная реальность, воспринимаемая которую, дети социализируются.

Заключение. Таким образом, неофициальные антропонимы передают в поэтическом дискурсе Витебщины авторскую характеристику персонажа, а также используются для трансляции национального колорита. Поэтическая неофициальная номинация может быть представлена как результат речемыслительных процессов, заключающихся в сжатии информации о признаках денотата и выражении их в имени, а именно в его форме. Чем более скрыты символические и денотативные основы употребления формы имени, тем на более зрелого читателя рассчитана лирика.

Список литературы

1. Баравік, М. Вір пяшчоты і журбы : Вершы / М. Баравік. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1995. – 142 с.
2. Симанович, Д.Г. Избранное: Стихи / Д.Г. Симанович. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1995. – 381 с.
3. Канапелька, А. Сустрэчы: Вершы / А. Канапелька. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1979. – 72 с.
4. Папковіч, У.А. Самы кароткі цень : Кніга вершаў / У.А. Папковіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1998. – 197 с.
5. Краснова-Гусаченко, Т.И. Осень молодая : Стихи / Т.И. Краснова-Гусаченко. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2007. – 255 с.

ФУНКЦЫЯНАЛЬНА-КАМУНІКАТЫЎНАЯ ПРЭЗЕНТАЦЫЯ ГРАМАТЫЧНАГА МАТЭРЫЯЛУ Ў ПРАЦЭСЕ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

С.В. Мартынкевіч
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Стратэгічная мэта сучаснай адукацыі – фарміраваць моўную асобу, развіваць яе камунікатыўны патэнцыял на аснове авалодання моўнай сістэмай, адзінкамі мовы іх стылістычных, культуралагічных, эстэтычных праяўленняў, што патрабуе больш шырокага ўкаранення камунікатыўна-функцыянальнага падыходу як метадалагічнай асновы вучэбнага працэсу. Суб’ект-суб’ектнае навучанне пры гэтым з’яўляецца вызначальным прынцыпам арганізацыі вучэбнай камунікацыі, а вучні становяцца актыўнымі суразмоўцамі ў межах зададзенай моўнай і маўленчай тэмы. Мэта артыкула – раскрыць магчымасці функцыянальна-камунікатыўнай прэзентацыі граматычных тэм, распрацаваць сістэму заданняў, якая садзейнічае авалоданню вучнямі кагнітыўнай структурай выказвання ў пэўнай камунікатыўнай сітуацыі. Актуальнасць абумоўлена неабходнасцю арыентацыі сучаснай лінгваметодыкі на працэс навучання беларускай мове як сродку зносін.

Матэрыял і метады. Матэрыялам паслужылі падручнік і кантралюючая частка вучэбнай праграмы па беларускай мове для 6 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі, дыдактычныя тэксты, эксперыментальныя заданні па марфалагічных тэмах, вынікі аналізу творчых работ вучняў. Метады – тэарэтычны (апісанне, аналіз і супастаўленне лінгвістычнай і лінгваметадычнай літаратуры па тэме даследавання), педагагічны эксперымент (эксперыментальнае навучанне, постэксперыментальны зрээ, апрацоўка дадзеных).

Вынікі і іх абмеркаванне. Авалоданне беларускай мовай як сродкам зносін вызначае разгляд сутнасных характарыстык вывучаемых моўных адзінак і ўсведамленне іх падпарадкаванасці камунікатыўнай мэце маўлення. Акрэсленая ідэя ляжыць у аснове **функцыянальна-**

камунікатыўнага падыходу (Т.А. Варанцова, В.В. Лапацін, Г.Г. Матвеева, В.В. Сафонава, І.П. Сусаў, І.А. Фядотава і інш.), палажэнні якога грунтуюцца на ідэях функцыянальнай граматыкі (А.В. Бандарко, В.Д. Вінаградаў, В.Г. Гак, Г.А. Золатава і інш.). Метадалагічнае абгрунтаванне значнасці функцыянальна-камунікатыўнага падыходу вынікае з сутнасці самой мовы – у працэсе вывучэння моўных з’яў дэманструецца сувязь законаў логікі і камунікацыі, пры гэтым сістэма мовы разглядаецца непадзельна ад маўлення і яго функцыянавання ў пэўных маўленчых актах. Разам з тым трэба заўважыць, што ў рэальнай практыцы навучання беларускай мове ў большасці выпадкаў ігнаруецца згаданая ідэя. Праведзены аналіз зместу навучання паказаў: падручнікі закладваюць асновы вывучэння мовы, што рэалізуецца ў тэарэтычнай частцы, аднак метадычны апарат засваення зместу навучання не арыентаваны на матываваную рэпрэзентацыю моўных уменняў вучняў, вучэбныя тэксты падручнікаў у сваёй большасці не выяўляюць маўленчы аспект тэмы з далейшымых выхадам на камунікацыю.

Выкладанне граматычнага матэрыялу ў функцыянальна-камунікатыўным аспекце павінна, на нашу думку, адбывацца на аснове наступных заданняў, накіраваных на: 1) разгляд праз *моўны аналіз* моўных адзінак у тэксце, дзе яны ўтвараюць сваю маўленчую сістэму, якая падпарадкавана выражэнню пэўных камунікатыўных задач; 2) складанне *лексіка-граматычнага цэнтра*, які ілюструе вывучаемую моўную з’яву, і выяўленне функцыі моўных адзінак у маўленні; 3) уключэнне моўных адзінак – слоў, словазлучэнняў, сказаў – у *выказанне*. Такі шлях засваення граматычных правіл падводзіць вучняў да разумення, што моўныя адзінкі ўзаемадзейнічаюць і спалучаюцца ў маўленні для выражэння пэўнага сэнсу, тым самым рэалізуюць сваю камунікатыўную функцыю. Такім чынам, праз моўны аналіз тэксту вучні набываюць уменне выбіраць неабходныя формы, усведамляючы іх залежнаць ужывання ад патрэбы маўленчых зносін, камунікатыўнай задачы, тыпу і стылю выказвання.

Разам з тым у працэсе навучання неабходна імкнуцца да таго, каб у вучэбнай камунікацыі функцыянальнасць праяўлялася на тэматычным і сітуацыйным узроўнях. Таму на аснове тэкставага матэрыялу дэманструюцца магчымыя варыянты афармлення думкі ў афіцыйнай / неафіцыйнай сферы з улікам узросту, сацыяльнага статусу і адносін да суб’екта. У выніку чаго будзе адбывацца разуменне вучнямі ролі ў тэксце вывучаемай моўнай з’явы, бо “арыентаванасць на ўдзел у тым ці іншым тыпе тэксту складае яе сутнасцю характарыстыку, без якой прадстаўленне моўнага ладу было б непаўнавартасным” [1, 445]. У выніку ў вучняў фарміруецца ўсведамленне, што моўныя сродкі – гэта “інструменты”, пры дапамозе якіх думкі становяцца выказваннямі, а іх правільнае і дакладнае ўжыванне у вусных і пісьмовых тэкстах грунтуецца на законах мовы. Такім чынам, разгляд граматычнага матэрыялу ў функцыянальна-камунікатыўным аспекце садзейнічае таму, што ў выніку вывучэння лінгвістычнай тэорыі адбываецца трывалае засваенне моўнай нормы. Каб замацаваць правілы функцыянавання моўных адзінак у маўленні прадугледжваецца *стварэнне ўласнага выказвання*, што ў сваю чаргу робіць зразумелым для вучня прычыну вывучэння сістэмы правіл беларускай мовы.

Напрыклад, тэма **“Асаблівасці правапісу канчаткаў назоўнікаў 2-га скланення (у родным і месным склонах адзіночнага ліку)”** (6 клас) з’яўляецца адной з найбольш складаных у курсе беларускай мовы. Разам з тым засваенне правіла ўжывання формаў назоўнікаў II скл. Р. скл. вельмі важнае для практыкі маўлення. Вывучэнне матэрыялу пачынаецца з працы з тэкстам: *Зіма – пара не толькі святкаванняў, але і халадоў, і прастуд. Выратавацца ад хвароб або хутка вылечыцца дапамогуць народныя рэцэпты. Адным з самых галоўных сродкаў народнай медыцыны з’яўляецца мёд, які лечыць ад вялікай колькасці хвароб. Але самае галоўнае, што натуральны мёд – прыродны імунастымулятар. Маленькая лыжачка мёду наішча і яшчэ адна, разведзеная ў шклянцы цёплай вады ці малака, – на ноч перад сном. Майце на ўвазе: у гарачай вадзе мёд траціць прыродныя ўласцівасці! Пры прастудных захворваннях рэкамендуецца піць адвар ягад шытшыны замест чаю. Ад дрэннага настрою добра спяваць на прыродзе – у лесе ці ў полі. Нашы продкі верылі, калі прыкладна адну гадзіну спяваць песні на ўвесь голас, то ўсе дрэнныя думкі і дрэнны настой абавязкова пройдуць.* (Паводле І. Казаковай)

У працэсе моўнага аналізу вучні вызначаюць у прапанаваным тэксце назоўнікі II скл. і складаюць *лексіка-граматычны цэнтр*: *халад, рэцэпт, сродак, мёд, імунастымулятар, сон, адвар, настрой, лес, голас*. Затым выбраныя назоўнікі размяркоўваюцца па лексіка-семантычных групах, пры гэтым увага звяртаецца на залежнасць канчаткаў -а (-я), -у (-ю) у Р.скл. ад лексічнага значэння слова (тэрміны, канкрэтныя назоўнікі ці назвы з’яў прыроды, рэчываў, абстрактных паняццяў, стану чалавека і інш.). Далей складанне інфармацыйнага паведамлення *“Што нам раіць народная медыцына”* замацуе граматычную норму, а выступленне перад класам дазволіць вучням

пераканацца, што змест маўлення складаюць звесткі, якія “набываюць асобнае значэнне як для аўтара, так і для слухачоў. Разуменне сутнасці інфармацыі і інфармацыйнасці тэксту паведамлення забяспечвае свядомы, мэтанакіраваны выбар матэрыялу” [2, 3].

Заклучэнне. Вывучэнне граматычных тэм у функцыянальна-камунікатыўным аспекце садзейнічае асэнсаванню вучнямі працэсу выкарыстання мовы актыўнаму засваенню нормаў маўлення. Заданні, якія маюць функцыянальную і камунікатыўную накіраванасць, не толькі дапамагаюць мэтанакіраванаму замацаванню граматычнага матэрыялу і развіццю маўлення ў працэсе стварэння выказвання, але і матывуюць да вывучэння беларускай мовы, фарміруюць цікавасць да прадмета.

Спіс літаратуры

1. Золотова, Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидоров. – М.: МГУ, 1998. – 528 с.
2. Ипполитова, Н.А. Сообщение и доклад в учебной деятельности школьников / Н.А. Ипполитова // Русский язык в школе. – 2009. – № 4. – С. 3–9.

СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗООНИМИКОНА ВИТЕБЩИНЫ

*А.С. Марудова
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Последние десятилетия характеризуются бурным развитием такого направления в языкознании, как социолингвистика. Русская лингвистическая наука уделяет большое внимание изучению общественной обусловленности возникновения, развития и функционирования языка, воздействия общества на язык и языка на общество [1, 10]. Большой вклад в развитие данного направления языкознания внесли такие учёные, как В.М. Жирмунский, Б.Н. Головин, Ф.П. Филин и т.д.

Одно из ведущих мест в современной социолингвистике занимает проблема социальной природы языка, которая наиболее ярко проявляется в именах собственных (задача которых, с одной стороны, выделять один объект из множества подобных, а с другой стороны, объединять всех носителей имени, показывая их принадлежность к определённой языковой культуре), в том числе в зоонимах, кличках животных. Цель данного исследования – выявление социолингвистических особенностей зоонимикона Витебщины.

Материал и методы. Материалом для данного исследования послужила индивидуальная картотека автора, насчитывающая 1186 единиц и составленная на основе опроса жителей и данных электронных баз ветеринарных клиник г. Витебска и Витебской области. Для достижения поставленной цели использовались описательно-аналитический, сравнительно-сопоставительный методы, а также элементы статистического метода и анкетирование.

Результаты и их обсуждение. Анализ имеющегося в нашем распоряжении материала позволил сделать вывод, что существует взаимосвязь между некоторыми социальными показателями имядателя и клички, которую он выбирает для своего домашнего животного. Например, на выбор клички влияют такие социальные параметры, как гендерные различия, социальный статус, возраст, образование, род деятельности.

При анализе учитывались такие социолингвистические данные, как возраст опрашиваемых (варьировался от 16 до 73 лет), образование (большую часть информантов составляют люди со средне-специальным образованием (48%), с высшим – 44%, со средним – 7%, с базовым – 1%), профессия, гендерные различия (среди опрошенных 474 женщины и 452 мужчины).

Автором рассматривались зоонимы не только г. Витебска, которые составляют 51%, но и клички животных других населённых пунктов Витебской области, среди которых города Орша, Шумилино, Миоры, Чашники, Толочин, Бешенковичи и т.д.

Возраст имядателя влияет на выбор клички для своего питомца. Это влияние проявляется в том, что люди старшего поколения реже, чем молодёжь, склоняются к предпочтительности выбора в качестве зоонима иноязычного антропонима. Люди же молодого поколения стремятся подражать зарубежной, в частности, американской культуре. Именно поэтому их домашние питомцы носят не только имена известных иностранцев, но и названия разных предметов чужой культуры: блюд, машин и др. С другой стороны, по данным собранного материала, люди старшего поколения чаще дают нежные и ласковые клички своим домашним животным, такие, как *Бусинка, Милашка, Лучик* и т.д.

Значительное место занимает гендерное различие в отношении к такому факту городской зоонимии, как большое количество антропозоонимов, т.е. кличек животных, образованных от